

Dávám jednoznačně přednost sociální antropologii

PETR SKALNÍK*

Chris Hann je velmi úspěšný sociální antropolog, kterého skvělá kariéra v rodné Velké Británii a později po pádu berlínské zdi také v Německu přivedla do postavení vedoucího západního odborníka na „socialismus“ a „postsocialismus“ [Hann 1993, 2002, 2006]. Jako „kovaný“ sociální antropolog, k jehož učitelům patřil mimo jiné i Jack Goody v Cambridgi, uskutečnil dva dlouhodobé terénní výzkumy v Maďarsku a Polsku [Hann 1980, 1986]. V průběhu těchto výzkumů a při psaní na nich založených knih zřejmě nepokládal práce maďarských *néprajzosok* a polských *ludoznawców* za nijak zvlášť podnětné. Až několik let po pádu komunismu, v roce 1999, kdy přišel do Halle coby jeden z ředitelů nově založeného Ústavu Maxe Plancka pro sociální antropologii/etnologii, si uvědomil, že neví „téměř nic“ o disciplíně, která byla pod názvem „Ethnographie“ pěstována v bývalé Německé demokratické republice. Pocítil potřebu se o ní dozvědět více a zjistit, zda její teoretické přínosy lze zužitkovat v sociální antropologii. V duchu komparativního přístupu, který je jedním z charakteristických rysů sociální antropologie, zorganizoval v roce 2003 v Halle konferenci, jež se zabývala vývojem a teoretickými trendy v lokálních obdobích sociální antropologie existujících během období komunistické nadvlády nejen v NDR, ale také Československu, Maďarsku a Polsku. Sborník, který vzešel z této konference [Hann, Sárkány, Skalník 2005], dokumentuje podle mého názoru sice zajímavé, ba někdy přímo fascinující, ale v zásadě neplodné vzestupy a pády těchto disciplín, které se po většinu sledovaného období vyznačovaly izolací od světového vývoje a neznalostí trendů v sociální a kulturní antropologii i etnologii zejména ve významných kapitalistických zemích (USA, Velká Británie, Francie, Německo, Nizozemsko, Skandinávie). Upřímně řečeno, pokud sociální antropologie (nebo kulturní antropologie či etnologie) toho o „antropologii pěstované za socialismu“ mnoho nevěděla, o nic zásadního nepřišla.

Při čtení článku Chrise Hanna pro toto číslo SČ se mi nechtěně začaly vybavovat mé vlastní zkušenosti. Když jsem na počátku 60. let začínal svou akademickou dráhu, můj první dojem byl podobný: národopis se mi zdál nezajímavý pro svou intelektuální sterilitu, izolacionismus a neschopnost zkoumat současnost, v níž jsem žil, a zvolil jsem si proto jako schůdnou kariérní alternativu sociální antropologii a afrikanistiku. Měl jsem, jak musím uznat, štěstí, že má matka mi otevřela oči jak pro nemohoucnost národopisu, tak i pro slibné vyhlídky sociální

---

* Kontaktní adresa: PhDr. Petr Skalník, CSc., katedra sociálních věd, Fakulta filozofická Univerzity Pardubice, Studentská 95, 532 10 Pardubice, e-mail: petr.skalnik@upce.cz.

antropologie. Mými prvními učiteli mezi sociálními antropology byli Ladislav Holý a Milan Stuchlík. Svého rozhodnutí stát se sociálním antropologem jsem nikdy nelitoval, i když jsem kvůli tomu musel mnohé vytrpět.

Když jsem se po letech v emigraci, během kterých jsem mimo jiné mohl zakusit radosti i strasti dlouhodobého terénního výzkumu, v roce 1990 vrátil domů, nešlo mi v profesní oblasti o nic jiného než o to, abych v rodné zemi uplatnil své vlohy a schopnosti při rozvíjení sociální antropologie. Mé úsilí bylo odměněno několika věkovými kohortami studentů, kteří trvale napomáhají růstu mladého výhonku domácí sociální antropologie. I při tom jsem si však velmi dobře vědom toho, že se nejedná o procházku růžovou zahradou. Národopisec-ký establishment, který během komunismu potlačil etnografii, dělá pod uzurpovaným jménem etnologie všechno možné pro to, aby se sociální antropologie nestala plně uznávanou a rovnoprávnou akademickou disciplínou [srov. Skalník 2002]. Z toho důvodu v České republice dodnes neexistuje ani jediná univerzitní katedra sociální antropologie,¹ žádný doktorský studijní program sociální antropologie a nebyli jmenováni žádní docenti nebo profesori sociální antropologie. V jiných postkomunistických zemích není situace o mnoho lepší. Nanejvýš se ke jménu existující katedry etnografie/etnologie přidal dovětek „a kulturní antropologie“, jako se to stalo v Bratislavě, Poznani, Vratislavi, Ljublaně a na pár dalších místech. V Praze Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy založila novou katedru „obecné antropologie“. Na Západočeské univerzitě v Plzni byla dřívější katedra kulturní a sociální antropologie nedávno přejmenována na katedru antropologie, zjevně proto, že se tam vyučuje také biologická antropologie. Ústav antropologie na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně, který dosud nabízel kurzy a akademické tituly v oblasti fyzické antropologie, v nedávné době zařadil do svých studijních plánů také několik předmětů ze sociální a kulturní antropologie.

V tomto světle působí „kázání“ Chrise Hanna o nadbytečnosti sociální antropologie v zemích bývalého komunistického bloku dosti zvláštním dojmem. Zajímalo by mne, jestli Malinowski musel ve své době čelit „etablovaným intelektuálním komunitám“, které mu říkaly, že sociální antropologie je omyl. Byla revoluce provedená Malinowskim skutečně takovým omylem a bylo by lepší, kdyby revoluční principy sociální antropologie byly provázány s folkloristikou, *folklife studies* a etnologií, jak je před Malinowskim provozovali Frazer, Seligman a mnozí další příslušníci starších generací? Odvažuji se říci, že kdyby k něčemu takovému došlo, žádná sociální antropologie by nikdy nevznikla a Chris Hann by neměl žádný důvod proč provádět výzkum v Maďarsku a Polsku, nemluvě o tom, že by nemohl podporovat sociální antropologii v Halle ani jinde v postkomunistické Eurasii. Místo toho by spokojeně lenivěl ve svém rodném Walesu

¹ Sociální antropologie je přímo pod tímto označením vyučována na bakalářském a magisterském stupni na katedře sociálních věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice a na bakalářském stupni na katedře sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.

a věnoval by se popisu mizejících nebo již zmizelých obyčejů svého velkého lidu. Nechci však Hannovy návrhy zesměšňovat. Chci pouze poukázat na to, že jsou utopické a absurdní. Mladá generace studentů a poměrně nepočetní držitelé titulu Ph.D. v oboru sociální antropologie, kteří dnes pracují v Evropě na východ a jihovýchod od Halle, vědí velmi dobře, že velkolepý kompromis navrhovaný Chrisem Hannem není tím, oč stojí za to usilovat; naopak, je stejně nežádoucí jako návrat od chemie k alchymii.

Současně se však shodnu s Hannem na tom, že sociální antropologové mají znát a číst práce národopisců a jim blízkých autorů, nezapomínat na historii a provádět diachronní výzkum (např. návratné komunitní studie [viz Skalník 2005]). Chápu také, jakým problémem pro něj je jeho arogance a naivita z dob, kdy uskutečňoval sociálně antropologický výzkum v části Evropy pod komunistickou nadvládou. Podobné problémy měli jeho britští kolegové působící v Africe a v jiných mimoevropských lokalitách, kteří si až pozdě uvědomili, že i oni sami tvoří nedílnou součást kolonialismu a imperialismu (nebo alespoň tak jsou vnímáni). Jak však nedávno velmi přesvědčivě ukázal Michał Buchowski [2004], jistá arogance přežívá ještě i dnes, kdy v postkomunistických zemích žije a pracuje poměrně hodně „domorodých“ sociálních antropologů, ale jejich západoevropští a američtí kolegové je buď i nadále ignorují, nebo je nepovažují za sobě rovné. V sociální antropologii nám tedy už vznikla dvourychlostní Evropa a rozdíl dále umocňuje mnohem menší objem prostředků na výzkum jdoucích do její východní části než do západoevropských zemí.

Abychom překlenuli existující mezery, měli bychom se společně snažit o posílení a zdokonalení sociální antropologie v obou částech Evropy, a zejména na východě kontinentu. Žádné zmírňování kritérií nám nepomůže. Apel EASA (Evropské asociace sociálních antropologů) spočívá právě v tom, že přitahuje k sociální antropologii jedince, kteří získali akademické vzdělání v některém blízkém oboru nebo i někde úplně jinde. Proto brzy ukáže „domácí pohledy“ na postkomunistickou realitu sborník textů napsaných sociálními a kulturními antropology z „jiné“ Evropy [Kürti, Skalník *forthcoming*]. Doporučoval bych například, aby místní sociální antropologové a vědci z příbuzných oborů kriticky zkoumali práce těch sociálních antropologů, kteří tak jako Hann, Stirling, Pitt-Rivers nebo Verdery přišli do společností, jež jim jsou cizí, s cílem něčím přispět k jejich poznání. Právě to mohou s velkým užitekem dělat v následujících letech europeanisté v EASA.

Vybudovat „(s)kutečně komparativní a kosmopolitní katedr(u) antropologie“, jak požaduje Chris Hann, je krásný, ale nerealistický sen, protože držitelé moci v českém národopise a v obdobných disciplínách jinde v postkomunistické Evropě to nepřipustí. Diskuse o sociální a kulturní antropologii otištěná na stránkách národopisného časopisu *Český lid* (viz ročníky 91–93 z let 2004–2006) to podle mého názoru plně potvrdila. Jeden z účastníků této debaty napsal, že o sociální antropologii nebylo „na našich i sousedních univerzitách ani slechu“ a „vpašovali“ ji do svých přednášek až Holý se Stuchlíkem, kteří jako externis-

té vyučovali na katedře etnografie a folkloristiky FF UK [Vařeka 2005: 182]. Tým autor zcela odmítá uznat existenci jakéhokoli rozdílu v metodě mezi sociokulturní antropologií a národopisem/etnologií. Přesvědčení, když už ne přímo „kování“ sociální antropologie pracující v postkomunistické Evropě velmi dobře vědí, že sociální antropologie svou revoluční teorií a metodou působí v řadách tradičních národopisců či „lidopisců“ hotovou spoušť: v zrcadle sociální antropologie tyto nacionalistické disciplíny a jejich představitelé přicházejí na to, že jsou nazí jako onen příslovečný král, který si myslel, že na sobě má nové šaty. Pokud Chris Hann myslí vážně, co napsal, měl by nejprve začít u sebe doma: sloučit katedry *Volkskunde* (či evropské etnologie) a *Völkerkunde* (tj. etnologie) v Německu, Švýcarsku a Rakousku, nebo přijde-li na to, katedry sociální antropologie s institucemi věnujícími se výzkumu a výuce v oblasti anglických, velšských a skotských *folklife studies* v Británii. Zajímalo by mne, jaký bude výsledek. Revoluce, nebo kontrarevoluce?

PETR SKALNÍK (1945) přednášel sociální antropologii na Univerzitě Karlově v Praze, Komenského univerzitě, Leidenské univerzitě, University of Cape Town a v současné době přednáší tento obor na Univerzitě Pardubice a Vratislavské univerzitě. V terénu zkoumal na Slovensku, v Ghaně, na jihu Afriky, v Papua Nové Guineji, v České republice a Polsku.

Literatura

- Buchowski, Michał. 2004. „Hierarchies of knowledge in central-eastern European anthropology.“ *Anthropology of East Europe Review* 22 (2): 5–14.
- Hann, C. 1980. *Tázlár: A Village in Hungary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hann, C. 1985. *A Village Without Solidarity. Polish Peasants in Years of Crisis*. New Haven and London: Yale University Press.
- Hann, C. 2006. „Not the Horse We Wanted“. *Postsocialism, Neoliberalism and Eurasia*. Münster: LIT Verlag.
- Hann, C. (ed.). 1993. *Socialism. Ideals, Ideologies, and Local Practice*. London: Routledge.
- Hann, C. (ed.). 2002. *Postsocialism. Ideals, Ideologies and Practices in Eurasia*. London: Routledge.
- Hann, C., M. Sárkány, P. Skalník (eds.). 2005. *Studying Peoples in People's Democracies. Socialist Era Anthropology in East-Central Europe*. Münster: LIT Verlag.
- Kürti, L., P. Skalník (eds.). forthcoming. *Postsocialist Europe: Perspectives from Home*. Oxford: Berhahn.
- Skalník, P. 2005. „Community re-studies in Europe and beyond: towards a new concerted research initiative.“ Pp. 117–142 in P. Skalník (ed.). *Anthropology of Europe: Teaching and Research*. Prague: Set Out.
- Skalník, P. (ed.). 2002. *A Post-communist Millennium: The Struggles for Sociocultural Anthropology in Central and Eastern Europe*. Prague: Set Out.
- Vařeka, Josef. 2005. „Národopis/etnografie/etnologie a antropologie.“ *Český lid* 92 (2): 181–89.